

PROF. DR. AHMET CAFEROĞLU'NUN FİKRÎ YAZILARI

Dr. Kamil Önal

Geliş Tarihi/Received Date: 4 Eylül 2025

Kabul Tarihi/Accepted Date: 17 Eylül 2025

Yayın Tarihi/Publish Date: 20 Eylül 2025

Derleme Makalesi/Review Article

Doi Numarası: 10.5281/zenodo.17152214

Atıf: Önal, K. (2025). Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun fikri yazıları. *Türkçülük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 73–84.

Türkiye

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Disiplinlerarası Avrasya Araştırmaları
Ana Bilim Dalı

kamilonal33@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8501-0018

Özet

Ahmet Caferoğlu, Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğmuş, siyasi koşullar nedeniyle Özbekistan, Ukrayna, Almanya ve Türkiye'de bulunmuş çok dilli ve çok kültürlü bir bilim insanıdır. Bu durum, onun pek çok yabancı dili öğrenmesine ve Türkoloji alanında Avrupa ile Rusya'daki çalışmaları Türkiye'ye taşıyan bir öncü olmasına olanak sağlamıştır. Özellikle bir ağız araştırmacısı ve dil tarihçisi olarak Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarının temelini atmıştır. Farklı ülkelerde eğitim alması, onu milliyetçilik duygularından uzaklaştırmamış, aksine milli hislerini güçlendirmiş; tüm Türk halklarının sorunlarını dile getiren siyasi yazılar kaleme almasına neden olmuştur. Hiçbir zaman siyasete girmeyen Caferoğlu, Türkçü dünya görüşünü akademik çalışmalarıyla birleştirmiş, doğduğu topraklara olan bağlılığını Azerbaycan üzerine yaptığı araştırmalarla ve çıkardığı Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi ile göstermiştir. Yetiştirdiği öğrenciler, yazdığı temel eserler ve uluslararası ödüllerle dünya çapında bir Türkolog olan Caferoğlu'nun çalışmaları, günümüzde hala geçerliliğini korumakta ve akademik referans olarak kullanılmaktadır. Caferoğlu'nun siyasi ve fikri yazılarında ele aldığı meseleler de bugün güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamdaki yazılarını daha çok Türk Amacı, Türk Kültürü ve Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi dergilerinde yayımlamıştır. Çalışmada Caferoğlu'nun Türk halklarının sorunlarını dile getirdiği siyasi yazıları Türk Kültürü dergisinden seçilmiştir. Türk Kültürü dergisindeki yazıların seçilme nedeni ise 1960'lı yıllarda kaleme alınmasına rağmen bugün de güncelliğini koruyan, fikri yazıları olmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Caferoğlu, Türk dünyası, Sovyetler, milliyetçilik, fikriyat.

PROF. DR. AHMET CAFEROĞLU'S INTELLECTUAL ARTICLES

Abstract

Ahmet Caferoğlu was born in Ganja, Azerbaijan, and, due to political circumstances, spent time in Uzbekistan, Ukraine, Germany, and Türkiye. This enabled him to learn many foreign languages and become a pioneer in bringing Turkological studies from Europe and Russia to Türkiye. He laid the foundation for Turkological studies in Türkiye, particularly as a dialect researcher and linguist. His education in various countries did not alienate him from nationalist sentiments; on the contrary, it strengthened his national feelings, leading him to write political articles that addressed the concerns of all Turkic peoples. Caferoğlu, who never entered politics, combined his Turkist worldview with his academic work, demonstrating his devotion to his homeland through his research on Azerbaijan and the Azerbaijani Journal of National Knowledge. With the students he trained, his fundamental works, and his international awards, Caferoğlu became a world-renowned Turkologist. His work remains relevant and used as an academic reference today. The issues he addressed in his political and intellectual writings also remain relevant today. He published his articles in this context in the journals Türk Amaç, Türk Kültürü, and Azerbaijan Yurt Bilgisi Dergisi (Azerbaijan Journal of National Knowledge). Caferoğlu's political articles, which address the problems of the Turkic peoples, were selected from the journal Türk Kültürü. The articles in the journal Türk Kültürü were chosen because, despite being written in the 1960s, they are intellectual works that remain relevant today.

Keywords: Ahmet Caferoğlu, Turkic world, Soviets, nationalism, ideology.

Giriş

Ahmet Caferoğlu'nun yetiştirdiği birçok talebesi en üst düzey siyasi makamlara gelmiş, hocası Mehmet Fuat Köprülü Demokrat Parti'yi kurarak Türkiye'nin çok partili siyasi yaşama geçişini sağlamıştır. Fakat kendisi hiçbir zaman siyasete girmemiştir. Görüşleri kimi zaman aşırı bulunmuş bu sebepten dolayı kınanmıştır. Caferoğlu, Türklük bilimi tetkiklerinin objektif ve siyasetten uzak bir bakış açısıyla yapılmasını önemsemiş ve Azerbaycan Yurt Bilgisi'ni bu bilinçle çıkartmıştır. Fakat Ahmet Caferoğlu fikri, siyasi düşüncelerini sadece çevresine anlatmakla kalmamış bunları birçok yazısında belirtmiştir. Ahmet Caferoğlu'nun siyasi yazılarının çoğu bağımsızlığını yitiren Türk memleketlerinin esaretteki sıkıntıları üzerinedir. Bu tip yazılarında Sovyetler mühim yer tutar. Siyasi yazılarının tarihlerine bakıldığında 1960'lı yıllarda sıkça siyasi yazılar kaleme aldığı görülür. Caferoğlu'nun Türkçü aydınlar hakkında yazıları da bulunmaktadır. Sivri dilli kimi yazılarının başka isimlerle ya da imzasız neşredildiği olmuştur. Siyasi yazılarını Türk Amaç, Türk Kültürü ve Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi dergilerinde yayımlamıştır (Alizade, 2023). Çalışmada, Caferoğlu'nun Türk Kültürü dergisindeki fikri yazıları incelenmiştir. Türk Kültürü Dergisindeki yazıların seçilme nedeni ise bu yazıların 1960'lı yıllarda kaleme alınmasına rağmen günümüzde halen güncelliğini koruyan, fikri yazılar olmalarıdır. Caferoğlu'nun tespit edebildiğimiz siyasi-fikri yazıları aşağıda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bahsi geçen siyasi ve ideolojik yazılar muhtevalarına göre tasniflenmiştir. Bu çalışmada yer alan başlıklar ise doğrudan Caferoğlu'nun kendi makalelerinin isimlerinden seçilmiştir.

İki Başlı Kartaldan Sovyet Kızıl Bayrağına

Ahmet Caferoğlu'nun 1963 yılında Türk Kültürü Dergisi'nde yayınlanan bu yazısı Çarlık Rusya'nın yıkılışı sonucu kurulan Sovyetler Birliği'nin kurulmasının Sovyetler'de yaşayan Türk ve diğer

halklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerinedir.

Yazıda Çarlık Rusya'nın yıkılmasıyla Türkistan, İdil- Ural, Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Kırım gibi Türk ülkeleri ile o dönem Ruslardan kat kat medeni olan Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Estonya, Litvanya gibi ülkelerin bağımsızlıklarını kazandığı belirtilmiştir. Yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin ise Çarlık Rusya'nın aynen devamı olduğunu savunmuştur. Rusların nüfusunun Rus olmayan nüfustan fazla gösterilmesi için Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın Rus olarak kabul edilmesi sonucu birlik içerisindeki Rus nüfusunun %47'den %65'e çıkarılmasını eleştirmiştir. Caferoğlu, sosyalizm içerisinde var olan, sosyalizmi kabul eden ulusların kendi kaderini tayin hakkının uygulanmadığını, komünist bağımsız bir Ukrayna Devleti kurmak isteyenlerin kurşuna dizildiğini anlatmaktadır. Ayrıca İslam Milletleri Kurultayı'nın çalışmalarından bahsetmiştir. Yazıda SSCB isminin zamanla Sovyet Rusya olarak anılmasını şu sert sözlerle eleştirmiştir:

“Yeni kurulan milletler karması Rusya devletine bir hafta olarak yapıştırılan bu SSSR markası Rusya Komünizminin nazariyatçısı olan Lenin için milletler “elit”i olmak üzere belki de bir mana ifade ediyordu. Halk nazarında ise “Milletler hapishanesi” adıyla şöret bulmaya başlayan bu devlet, zamanla ilk iki majiskülSS’i atarak yaftanın kuyruğu olan SR’yi muhafaza etmiş ve böylece “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Şurası” Rusların meftunu oldukları “Sovyet Rusya” kalıbına sokulmuştu. Bu suretle bütün gayesi komünizm ya da Sovyetizm balı ile Rus olmayan milletleri Ruslaştırmak olan komünizm müessesinin ekmeğine bolca yağ sürmüştür. Yani iki başlı kartallı Rus Çarlığı'nın yapamadığını, Sovyet Rusya'nın gerçek diktatörü Gürcü asıllı Stalin yapabilmiştir. Onun komünizm orağı ile biçtiği milletler, çekiçle Sovyet Rusya'ya çivilenmiştir. Yoksa durup dururken halkın bu diyara “Demirperde” demesinin ne manası ne de hikmeti olurdu.” (Caferoğlu, 1963, 26)

Yazıda Stalin ise şu sözlerle eleştirilmektedir: “İşin garibi bir aralık “Sosyalizm” etrafında üşüşen ve onu tamamıyla soysuzlaştıran, soysuz sopsuz birçok Rus ve diğer Rus olmayan milletler fırkaları da Stalin ameliyesi karşısında erimiş, tuz buz olmuş hatta iz bile bırakmamışlardır” (Caferoğlu, 1963, 27).

Yazının genelinde ise sosyalizm, milli birliğin

ve beraberliğin düşmanı olarak ifade edilmiştir ve bu yazı 1918 yılındaki gibi Türk muhtar cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşması temennisi ile sonlandırılmıştır.

Caferoğlu, Sovyetler Birliği'ni Çarlık Rusya'nın bir devamı olarak görür. Ona göre Sovyet yönetimi, Çarlık dönemindeki “milletler hapishanesi” anlayışını sürdürmüş, hatta daha da katılaştırmıştır. Sovyetlerin “kendi kaderini tayin hakkı” gibi teorik ilkeleri pratikte uygulamadığını, aksine Türk ve diğer halklar üzerinde baskıyı artırdığını savunur. Özellikle Stalin dönemini, Rus olmayan halkların asimile edilmesi ve şiddetle bastırılması açısından eleştirir.

Şekilce Milliyetçi Sovyet Türk Edebiyatı

Yazı “SSCB’ye dâhil milletlerin edebiyatı, ister Türk halklarına, ister Rus olmayan herhangi bir millete ait olsun, komünist rejimince topyekûn komünist partisinin merkez emrine bağlı bir müessese haline getirilmiştir” sözüyle başlar (Caferoğlu, 1963, 13). Devamında sözde milletler arasında en ufak bir ayrılığa imkân vermemek endişesi ile ilk önce merkez parti organları tarafından bu saha ile ilgilenenlere verilen bir kararla Rus olmayan özellikle Türk olan edebi, sosyal ilimler sahasında şekilce milliyetçi bir edebiyat formülü getirildiği anlatılır. Yazıda bu formülün ve bunu destekleyen Türk aydınlarının eleştirisi yapılmaktadır.

Caferoğlu şekilce milliyetçi olan bu formülün etkisini şöyle anlatır:

“Edebiyattaki şekil milliyetçiliğinin birbirinden uzak Türk elleri yazarları arasında, mübalağalı bir propaganda metaı haline gelmesi zamanla bir de pasif aksi cereyanın doğmasına zemin hazırlamıştır. Fakat pasife karşı mütecavizin geniş nimetlere gark olacağı ümidinin galebe çalması kadar, tabii bir şey olamazdı. Bundan ilham ve kuvvet alanlar, işi azıtarak bu seferde konuyu spekülâtif gayeler uğruna harcamaya başlamışlardır. Nitekim eseri ilk defa Azerbaycan devlet tiyatrosunda Rusça temsil edilen Bolşevik yetişmesi şair Samet Vurgun ölüm döşğinde iken 1956 yılında tiyatro artistlerine yazdığı mektubunda – Eserimin Rus tiyatrosunda büyük Rus kardeşimiz ve Vakıftan sonra ikinci hocam olan Puşkin’in dilinde temsil edilmesinden büyük bahtiyarlık duyaram- demekte ve bunu –

Yaşasın büyük Rus halkı ile Azerbaycan gardaşlığı- cümlesiyle mühürlemektedir. (Azerbaycan Dergisi, Baku, 20.IV. 1956). İşte size yeni bir zarf ve mazrufu: Rus büyük, Türk ise nedense küçük olmaya mahkûm suni bir kardeşlik zihniyeti” (Caferoğlu, 1963, 14).

Caferoğlu bu formülle yazılan edebiyatın nesir tarzında olması üzerine de kafa yormuştur.

“Gelişigüzel kayda geçirilmeyip, düşünülmüş taşınılmış, kefeye vurulmuş, Rus edebiyatında nesrin, Türk edebiyatında ise nazmın hâkim olduğu görülmüştür. Nazımda ayrıca şairlik tabının bir vergi olduğu da dikkate alınmış, kardeşlik propagandası için bu nev’inin asla elverişli olmadığı konusunda karara varılmıştır. Yoksa durup dururken, koca bir partiye, şu veya bu millet yazarına, sen şiir yazma da hikâye yaz kabilinden laubali bir talimat verme, kimseye yakıştıramaz” denilmektedir (Caferoğlu, 1963, 16).

Caferoğlu’na göre şekilce milliyetçi bir edebiyatın temel dayanak noktası Rus kardeşliği vurgusudur.

“Rus olmayan millet üyelerine, ne pahasına olursa olsun şeklen milli olan edebiyatlarında Rus kardeşliğinin ön planda tutulması resmen bildirildikten ve muhtelif Rus olmayan milletler kongrelerinde her vesile ile açıklandıktan sonra artık bu vecibenin tatbikatında heveskâr yazarların yarışları, cidden seyre değer bir komedi halini almıştır. Milli mukaddesatın ne olduğunu haklı olarak bilmeyen bu zavallılar, güvendikleri zekalarının, kendilerini sürüklediği milli edebiyat sinesinde, folklorda, gelenekte saklı bulunan her şeyde bir Rus kardeşliği, bu da olmazsa bir milletler dostluğu kokusunu bulmaya çalışıyor ve yalan yanlış fikirlerini yayınlıyorlar” denilmektedir (Caferoğlu, 1963, 17).

Caferoğlu’nun bu yazısında da sosyalizmin gereklerinin yaşadığı dönemde layıkıyla uygulandığına inanmadığı anlaşılmaktadır. Yaratılmak istenen milli edebiyat oluşumunun millilikten çok uzak kaldığını belirtmiştir. Onda milli edebiyatın şiirle daha güçlü seslendirileceği görüşü hâkim iken dönemde millilik adı altında verilen eserlerin nesir halinde olmasını maksatlı bulmaktadır.

Caferoğlu, Sovyetlerin “şekilce milliyetçi” edebiyat ve kültür politikalarını eleştirir. Bu politikaların görünüşte yerel kültürleri koruduğunu, ancak gerçekte Rus kültürünü ve dilini dayattığını iddia eder. Türk halklarının edebiyatlarında “Rus kardeşliği” vurgusunun zorunlu hale getirilmesini,

millî kimliğin içinin boşaltılması olarak yorumlar. Örneğin, Azeri şair Samet Vurgun’un Rusça yazmasını ve Rus kültürüne bağlılığını eleştirir.

Sovyet Rusya İdaresindeki Esir Milletler

Ahmet Caferoğlu bu yazısında isminden de anlaşılacağı gibi sadece Sovyetler idaresindeki Türk halklarını değil, hem Türk halklarını hem de İslam ya da Hristiyan kimliği ile Sovyetlerde yaşayan halkları ele almıştır. Yazıda bu halkların sayılarına, Sovyetlerden ayrılış ve yeniden SSCB’ye katılış hikâyelerine yer verilmiştir. Caferoğlu’nun yazısında yer verdiği halklar şunlardır.

a.Kafkasya Türkleri: Azeriler, Kuzey Kafkasyalılar (Dağıstan, Çerkes boyları, Karaçaylar, Osetinler, Nogaylar).

b.İdil- Ural Türkleri: Kazan Türkleri (Başkurt ve Tatarlar), Çuvaşlar.

c.Kırım Türkleri: Kırımlılar, Karaimler, Gagauzlar.

d.Orta Asya Türk Halkları: Türkmenler, Karakalpaklar, Kırgızlar, Özbekler, Kazaklar, Tacikler.

e.Sibirya Türkleri: Yakutlar, Soyonlar, Altaylılar, Şorlar, Hakaslar, Batı Sibirya Boyları.

f. Rusya içerisinde yaşayan İranlılar, Araplar, Afganlar, Tatlar, Belüçler, Hazarlar vb.

g.Rusya içinde Yaşayan diğer milletler: Ukraynalılar, Belaruslar, Doğu Tin halkları, Baltık milletleri, Almanlar, Yahudiler, Gürcüler, Ermeniler, Moğollar, Mançular.

Caferoğlu’nun bu yazısında da satır aralarında ve paragraflar halinde Sovyet Rusya’ya yönelik eleştiriler bulunmakta ve bu konuyu ele alış gayesini şöyle açıklamaktadır:

“Bu hayırlı tarihi ve kültürüne bağlı haklar arasında en çok hürriyete susamış olanlar Türklereydi. Kurdukları yeni milli devlet hayatında birbirine yardım eli uzatmak suretiyle Rusya mahkûmu İslamlara Türklüğü yabancı esaretten kurtarma çabasının en zevkli bir hayat ile yaşarken, maalesef milletler esareti ideolojisinin en mahir tatbikçileri rolünde bulunan Rusluk idaresi, birkaç sene içerisinde yeniden tüten istiklal ocaklarını söndürmüş, tekrar sayıca kendisinden üstün milletleri esareti altına almıştır. Taklitçilik yolu ile bugün adına, cumhuriyet veya muhtariyet gibi göz aldatici adlar takmasına rağmen eski Çarlık Rusyası sınırları içerisinde tutsaklık hayatına mahkûm, milli mazisi bulunan bu Türk halkla-

rının, Rus sayımlarına dayanarak yüzde iki artış gibi ihtiyatlı bir ölçü içerisinde, sicillerinin burada verilmesine çalışılmıştır. Dünyayı hür ve tutsak milletler gibi birbirine zıt iki gruba ayıran ve bu ayrılığın en güzel ve manalı bir ifadesi olan esir milletler haftasına bu sicili sunarken hiç olmazsa tutsak hayatta yaşayanları hatırlamakla yetinmiş değil, onlara istiklal hayatı ile yaşama hakkını da tanımış oluruz” (Caferoğlu, 1964, 24).

Caferoğlu’nun bu yazısında da Çarlık Rusya’sından Sovyet Rusya’sına geçmenin Türkler açısından pek bir değişikliğe sebep olmadığı görüşü kendini hissettirmektedir. Caferoğlu, Sovyetler Birliği içindeki Türk halklarının (Azerbaycan, Türkistan, Kırım, İdil-Ural, Sibiry vb.) demografik, kültürel ve siyasi olarak baskı altında olduğunu vurgular. Sovyet nüfus sayımlarının manipüle edildiğini, Türk halklarının sayılarının az gösterildiğini iddia eder. Ona göre, Sovyet yönetimi altındaki Türkler, bağımsızlık taleplerini şiddetle bastırılan “esir milletler” durumundadır.

İstanbul’un Fethi’nin Beşinci Yüzyılı Dolayısıyla Sovyetler Yaygarası

Caferoğlu bu yazısını İstanbul’un fetih yıl dönümü nedeniyle Sovyetlerde yapılan iki sade törenin Sovyet aydınlarınca eleştirilmesi karşısında duyduğu rahatsızlığı belirtmek amacıyla kaleme almış. Yazı da genel olarak Fatih Sultan Mehmet’in dönemin yerli ve yabancı tarihçileri tarafından nasıl olumlu ifadelerle tarihi kayıtlara geçtiği, Sovyetlerin Fatih’e Timur ve Cengiz Han gözü ile baktığı ve bu törenler nedeniyle yapılan eleştirilerin yersiz olduğu ifade edilmiştir.

“Şahsiyetinde insani vasıflar bulunduğunu dünya basınının ittifak ettiği büyük ecdada karşı, bir saygı ve hürmet nişanesi olmak üzere Fethin beş yüzüncü yılı münasebetiyle torunları tarafından tertiplenen sesiz sedasız, hatta lüzumundan fazla mütevazı bir iki anma töreni, yine uluslararası basında bir saygı sukutuyla karşılandığı halde nedense barış lafını bir türlü ağızlarından bırakmayan komşu Sovyet yazarlarınca büyük bir hazımsızlık ve infiale karşılanmıştır. Güya bu törenler hep kendilerine karşı imiş gibi, maziye çoktan kalem çektiklerini ve tarihin kendileri ile başladığını durmadan propaganda yapan Sovyet yazarları fırsat kaçırmadan topyekün kaleme sarılmış bir ağızdan dünya tarihçiliğine dil uzatmış, dozu kaçırılmış küfürler ve lanetler

savurmuş, hele Türk yazarlarını tahrifçi yalancı, uydurmacı bu da yetmiyormuş gibi tarih sahtekarları olarak tavsif etmekle hınçlarını almaya çalışmışlardır. Sanki sen misin İstanbul fethini yazan Osmanlı İmparatorluğuna hak veren, ondan müsbet bahseden al işte payını gibi bir şey” (Caferoğlu, 1963, 5).

Yazıda ayrıca Fatih devrini anlatan tarihçilerin tutumları ve Sovyet yazarların İstanbul’un fethine bakışı şöyle anlatılmaktadır. “Nitekim onlara göre şimdiye kadar İstanbul Fethi ve hükümdarı hakkında yazılan bütün ilmi araştırmalar hangi dile ve millete ait olursa olsun mademki Türkler lehinedir, mesnetsiz ve tarihi gerçeklere dayanmayan, hayali, uydurma ve bazan da kalifikasyona tabi mahsullerdir.” (Caferoğlu, 1963, 6).

Yazıda Fatih devrini anlatan tarihçilerin tutumları da şu sözlerle ifade edilmektedir.

“...Fatih devrini bizzat yaşamış ve gördüklerini ilim alemine nakletmiş olan Kritovulos muasırı, Yunan bilginlerinden Trabzonlu Amirutsi’nin Türkler lehindeki şahadeti, bir nev’i “Türkofilik”-ten başka bir şey değilmiş. Mademki işin içinde Türklük lehinde bir şahadet vardır, demek ki bu zat da kim olursa olsun, tam manasıyla haindir. Bu yetmiyormuş gibi bu iki bilgin hakkında müspet fikirler ileri sürenler de Sovyet yazarlarının haşın kararına göre mürtet ve haindirler. Onlar da tarih falsifikatörleridir. Aynı hainler silsilesine Fatih’e karşı büyük empati besleyen bu hususta değerli etütleri ile tanınan tarihçi Stasyuleviç’le mağluplara galiplerle uyuşmayı tavsiye eden M. Ubicini ve Türk hakimiyeti “esaretinin” müsbet taraflarını yazan meşhur Rus Slavisti A. Pogodin de dahildirler. Hele asırlarca Türk idaresinde yaşayamış olmalarına rağmen gerçek tarihi tahrif ederek Türk fütuhatı lehinde yazmış olan Stanoeviç, S. Navakoviç, M. Vukiçeviç, İ.S. Dostyan, Makuşev, Gradiç gibi Sırp ve Bulgar tarihi yazarları bilhassa hainler silsilesinin başında gelmektedirler. Çünkü Sovyet Rus yazarlarını çileden çıkaran bu zavallı yazarların yegâne kabahatleri Fatih Sultan’a hak vermek ya da lehinde yazmak olmuştur. Bunlar tıpkı Türk düşmanı olan N.G. Çernişevskiy gibi, İstanbul fethini aforoz ve Türkleri tahkir ve tezyif etmiş olsaydılar elbette Sovyet metodolojistlerinin baş tacı derecesine çıkartılmış olacaktı” (Caferoğlu, 1963, 7).

Caferoğlu, Sovyet tarih yazımını da eleştirir. Özellikle İstanbul’un Fethi ve Fatih Sultan Mehmet hakkındaki Sovyet tepkilerini “hazım-

sızlık” olarak niteler. Sovyet aydınlarının, Türk tarihine ve Osmanlı mirasına düşmanca yaklaşımını, ideolojik bir saplantı olarak görür.

“Üst” Ve “Ast” Vatandaşlar Ülkesi

Ahmet Caferoğlu ast ve üst vatandaşlar ülkesi olarak gördüğü Sovyetler Birliği’nin tüm zıtlıklara rağmen nasıl kurulduğu ve ayakta kaldığını ele almaktadır. Yazının başında ast ve üst vatandaşlar ülkesinin kimleri ifade ettiği tarif edilir. Azeri Türklerine Türkistan’da toprak satılmayışı gibi maksatlı girişimlere yer verir. Caferoğlu ast ve üst vatandaşlar ülkesini şöyle ifade eder:

“Büyük Petro’dan bu yana birinci sınıf imparatorluk hülyasıyla yaşayan Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile Rus mahkûmu Türk ülkelerine karşı elde ettiği zaferlere ve toprak kazancına, Avrupa Devletleri siyasi gruplaşmalarında da Fransa ile İngiltere mihverinde yer almasına rağmen için için çatlaklıklar vermeye devam ediyordu. Bu çatlaklıklardan birini mahkûmu bulunan iki Slav milletinin de yardımıyla kurulması istenilen bir “Üst” devlet dil birliğinin bir türlü müsbet netice vermemesi, diğerini ise dine, dile ve ırk farklarına bakmadan Rusya mahkûmu bütün milletlerin yani “ast” tebaanın istiklal mücadelesine atılmış bulunması teşkil etmekte idi. Rusya bu yönden bir nevi milletler koleksiyoncusu durumunda idi. Koleksiyona giren milletlerin Rusya için tamamıyla meçhul bulunmaları aralarında en ufak bir iç bağın mevcut olmadığını göstermekte idi. Kimse ne maddeten ne de manen Rusya boyunduruğu altında kalmak istiyordu. Kaldı ki ortada hâkim ile mahkûm arasında en ufak bir fikir anlaşması bile mevcut değildi. Aksine Rusya koleksiyona girmiş bulunan milletlerin ülkelerine şamil ve Slavcı ruhlu bölünmez bir devlet kurmaya çalışırken mahkûmlarda kendi ruhlarında milli fakat kızgın birer müstakil devlet kurma ve millet olma yolunu tutmuşlardır” (Caferoğlu, 1963, 2).

Yazıda Sovyetler Birliği’nin kendisine bağlı devletleri hangi amaçlarla kullandığı konusunda durulmaktadır. Caferoğlu’nun ifadesine göre ast ülkeler üst ülke tarafından şu şekilde kullanılmaktadır.

“Aslında her “ast” tebaa görünürde müstakil bir devlettir. Komünist partisi merkezinin tam selahiyetle gönderdiği bir Rus fırkacısının hâkimiyeti altındadır. Merkezin haberi yokmuş gibi

komşu devletler arazisine göz diker ve sahip çıkarlar. Ermenistan ve Gürcistan “Sovyet Cumhuriyetleri” günün birinde güya Komünist Rusya’dan habersiz, Kars ve Ardahan’ı isterler; Sovyet Azerbaycan’ı “ast” vatandaşı, İran Azerbaycan’ı ihtilaline burnunu sokar; milyonluk Türkmenistan “Sovyet Cumhuriyeti” Horasan eyaletine kem gözle bakar; Özbekistan “Sovyet Cumhuriyeti” Afganistan’a kur yapar ve bütün Sovyet adlı sosyalist cumhuriyetler aslında el altından “üst” tarafından idare edilen birer kolonial sistemli robotlardır. Tıpkı çarlık döneminde olduğu gibi kardeş milletler arasında münasebet kurulmasını engeller (Caferoğlu, 1963, 4).

Caferoğlu, Sovyetler Birliği’ni “üst vatandaşlar” (Ruslar) ve “ast vatandaşlar” (diğer milletler) şeklinde ikiye ayrılmış bir sistem olarak tanımlar. Sovyet cumhuriyetlerinin görünüşte bağımsız, ancak gerçekte Rusya’nın kontrolündeki “robot devletler” olduğunu savunur. Örneğin, Ermenistan ve Gürcistan’ın Kars ve Ardahan’ı talep etmesini veya Azerbaycan’ın İran’a müdahalesini, Rusya’nın gizli politikalarına bağlar.

Yaşasın Şehriyarı Hürriyet

Ahmet Caferoğlu’nun bu yazısı yayın hayatı yirmi beş yıl süren ve Sovyet yönetimi tarafından yayını durdurulan Molla Nasrettin Dergisi üzerinedir. Yazının başlığı ise Molla Nasrettincilerin şiarı olan “Yaşasın Şehriyar-ı Hürriyet’tir. Yazıda kısaca derginin çıkış amacı, misyonu, yazar kadrosu, Azerbaycan için önemi üzerinde durulmaktadır. Derginin çıkışı Caferoğlu’nun dilinde şöyle anlatılmaktadır.

“Dergi, beşiklik fikir hayatına 1905-1907 inkılâbının yarattığı yumuşatıcı şartlar içerisinde başlamış, bir aralar Azerbaycan milliyetçiliğini kundakta beslemiş, sonraları yaşını başını alınca, Azerbaycan istiklalciliği davasını bizzat üzerine almıştır. Doğrusu vazifesi çok ağırdı” (Caferoğlu, 1963, 5).

Dergi çıkarıldığı dönemde pek çok destek görmüştür. Dergi sahibinin yanında şu isimler yer almaktadır. Sabir Hakverdi, Abdullah Şaik, Abbas Sihat, Süleyman Sani, Ali Nazmi, Möcüz, Nerimanof. Geniş bir kadro ile işe başlayan dergi birinci Rus ihtilalinden ta komünistler tarafından kapatılncaya kadar hep inkılab havasını aşağı halk tabakasına kadar indirmeye çalışmıştır. Ahmet Caferoğlu derginin Azerbaycan edebiyatı

için önemi şu sözlerle açıklar.

“Dergi ailesini teşkil eden yazarlar aynı zamanda modern Azerbaycan’ı geliştirenlerdi. Roman, hikâye, tiyatro yazarlarla şairler el birliği yapmışlardır. Milliyetçi bir zümre olan bu yazarların elbette milli dil gelişmesi hakkında da kurumuş ve yahut yerleşmiş fikirleri ve kanaatleri olmuştur. Daha “Füyuzat” la başlayan dil görüş ve farkları münakaşası “Molla Nasreddin” de layıkıyla aksettirilmeye çalışılmıştır. Nitekim naşirinin ileri sürdüğü fikir “umumi kitlenin anlayacağı bir dil” le halka hitab etmesi gerektiği merkezindedir. Çünkü gaye halkı tenvir etmek olduğuna göre herkesin söyleneni çabuk anlaması lazımdır. Dil gelişmesi ve oluşu felsefesi, Mehmetzade’de şöyle ifade edilmektedir. “Her milletin özüne mahsus ana dili var ki, mahsusi malıdır. Ana dili milletin manevi diriliğidir. ... ananın sütü bedeninin mayası olduğu gibi, ananın dili de ruhun gıdasıdır. Herkes öz anasını ve vatanını sevdiği gibi, ana dilini de sever.” Bununla da yetinmeyen yazar vatandaş anlayışındaki dil mefhumunu daha sağlamlaştırmak için onu maddi varlığın ebedisi olarak tavsif etmektedir. “Dünyada herkes için sözden büyük yadigâr yoktur. Zira ki, mal, mülk telef olur, gider ama söz kalır (Caferoğlu, 1963, 5).

Ziya Gökalp’ın Azerbaycan Türklüğü Üzerindeki Tesiri

Ahmet Caferoğlu’nun bu yazısında Ziya Gökalp’ın Azerbaycan Türklüğü üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Yazı da Gökalp Azerbaycan kuruluş felsefesine etki edecek kadar Azerbaycan Türklüğüne nüfuz ettiği öne sürülmektedir.

“Başlangıçta Osmanlı İmparatorluğu siyaset geleneklerine sadık kalmaya mecbur olan Ziya Gökalp, İstanbul’daki daracık “Türk Yurdu” ve “Türk Ocağı” gibi müesseselerin sakinlerinden olduğu halde sonraları memleket içi gelişen çeşitli sosyal şartların tesiriyle yavaş yavaş haddeden geçirdiği fikir ilkeleri sayesinde kendi vatanı sınırlarına sığmaz olmuştur. Hele Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki günlerin ağır şartları ile yoğrulan milli kurtuluş mefkûresi az bir zaman sonra “Rusya dağılıp viran olacak – Türkiye büyüüp Turan olacak” ifadesi ile adeta Rusya esiri Türk halklarının kasvetli iç âleminin bir nevi milli savaş ümdesi olmuştur” (Caferoğlu, 1964, 10).

Ziya Gökalp fikriyatının Azerbaycan’a girişi zannedildiği kadar kolay olmamıştır. Türkiye basınının Azerbaycan’a girmesi Çarlık idaresince yasaklandığı için Türkiye’deki kültür ve Türkçülük akımları ile irtibat kurmak tamamen imkânsız bir hale gelmiştir. 1905 yılı iç ihtilalinin Rusya’nın başına açtığı engellerin ve ihtilallerin kefareti taşıyanların lüzumsuz yere muhtelif ülkelere sürülmesi ve Rusya dışı edilmeleri Azerbaycan milliyetçileri için yeni mesut bir hazırlık devresi açmıştır. Sürgün edilenlerden biri de Mehmet Emin Resulzade’dir.

“Asıl Gökalp mefkûreciliğinin M. Emin Resulzade sayılmalıdır. İstanbul’daki sürgün hayatı süresince, zaman zaman Ziya Gökalp’le görüşmüş ve kendi itirafınca, “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” makaleleri kendisini adeta vecde getirmiştir. O kadar ki Bakü’ye döner dönmez, basındaki şiddetli dil münakaşalarında “Ziya nazariyesinin müdafî olmuştur. Bununla da yetinmeyen Resulzade Türkçülüğü terviç yoluyla kurmaya koyulduğu “Açık Söz” adlı tarihi gazetesinin başına Ziya Bey’in “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” umdesini ideolojik fikir şiarı olarak koymuştur” (Caferoğlu, 1964, 10).

Kısa bir zaman sonra Ziya Bey ilk üç umdesini hafifçe yontarak “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp Medeniyetindenim” formülüne koyunca bu sefer de bu yeni üçlük milli Azerbaycan siyasi hayatının dümeni rolünü oynayacak olan siyasi “Müsavat” Partisi programının önsözüne yerleştirilmiştir.

Ziya Gökalp “Kızıl Elma”sında, birbirini seven ve birleşme için çabalayan iki aşık kahramanından erkeğini İstanbullu, kız kahramanını ise Bakülü seçmiştir. Ziya Gökalp Kızıl Elma’sı ile Azerbaycan ve Türkiye arasındaki Oğuzeli akrabalık köprüsünü de kurmaya muvaffak olmuş. Azerbaycan’ı Türkiye’nin sevgilisi derecesine yükseltmiştir.

Caferoğlu, Ziya Gökalp’ın Türkçülük fikirlerinin Azerbaycan’daki etkisine özellikle vurgu yapar. Mehmet Emin Resulzade gibi Azeri aydınlarının, Gökalp’in “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” formülünü benimsediğini ve bunun Azerbaycan’ın bağımsızlık mücadelesine yön verdiğini anlatır. Gökalp’in “Kızıl Elma” idealinin, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel ve siyasi bağları güçlendirdiğini belirtir.

Yeni Bir Sovyet Yatırımı

Ahmet Caferoğlu bu yazısında Sovyetler Birliği'ndeki Sovyet vatandaşı ve "Yeni Sovyet Adamı" yaratma problemleri ile adam kayırmacılık düzenin nasıl yürüdüğüne dair konulara değinmiştir. Sovyet vatandaşı yaratma gayesi komünistlere göre iyi kötü halledilmiş olsa da Caferoğlu buna katılmamaktadır. Ona göre görünürde halledilmiş olan bu problem halledilmek şöyle dursun bilakis mahkûm milletler arasında kurtuluş sembolü olarak içten içe kaynayan milliyetçiliğe çığır açmıştır. Hatta öyleki Sovyet milletleri içerisinde birbirine zıt, düşman hatta yekdiğerini insafsızca silip süpürecek kadar nahoş milletler cephesi hasıl olmuştur.

Sovyetlerde milletlerin birbirinden soğumasına sebep olarak da adam kayırmacılığın ve çifte standartın yayınlaşması gösterilmiştir. Caferoğlu bu durumu şöyle anlatır:

"Stalin'in at oynattığı ve dünyaya meydan okuduğu zamanlarda hemşehrisinden yüz bulan Gürcistan, Gürcülüğünü eller üstünde tutarak, Gürcü dilini, cumhuriyetin milli dili haline getirmiş, Gürcü harfleri dışında kalan – kullandığımız Hint meşeli rakamlar da dâhil olmak üzere- bütün alfabelerin kullanılmasını pervasızca reddetmiştir. Küçük Gürcistan'ın bu taşkınlığına ses çıkarmayan komünist partisi şüphesiz bugünkü kırık milyonluk Türk kitlesine karşı da ses çıkaramaz durumdadır" (Caferoğlu, 1964, 28).

"...komünist partisi bugün de yatırımlarına devam etmektedir. Merkezi idare başına şu veya bu millettten nüfuzlu bir zat geçmeyegörsün, derhal o milletin ricali etrafında muazzam bir yaltaklık hareketi başlar ve el altından mensubu bulunduğu millet nimetlere gark edilir. Halk arasında başlayan çılgınlıklara göz yumulur ve milliyetçilik hareketi kontrolsüz bırakılır. Parti birinci kâtibi yerli halktan tayin edildiği takdirde asıl iktidarı elinde bulunduran ikinci kâtip mutlak surette merkezden tayin edilen bir Rus olur. Ukrayna Cumhuriyeti ile Ermeni Cumhuriyeti bundan istisna edilmiştir. Buralarda her iki kâtip yerli halktandır (Caferoğlu, 1964, 29).

Caferoğlu bu anlattıklarının nasıl bir Sovyet yatırımı olduğunu şu sözleriyle özetlemektedir. "Sovyetler mahkûmu çeşitli milletler arasındaki karşılıklı düşmanlık cereyanı iyice düşünülecek olunursa hiç de Rus Sovyetçiliği aleyhinde olmamış aksine bir nevi güdümlü siyaset yatırımı

karakterini almıştır. Böylece günün birinde yekdiğerine karşı şahlanan Sovyet milletleri, asıl Rusya'ya karşı besledikleri ayrılma ve istiklal heveslerini bu yolla perdeleyerek. Rus siyaset ekmeğine yağ sürmüş olacaktı ve asıl gayesinden uzak mücadelelerinde bitap bir hale gelince ağabeyleri tarafından barıştırılmaya çalışılacak, teskin edilecek, ileride zuhuru muhtemel bu kabil çelişmeleri önlemek amacıyla tasarlanan "Yeni Sovyet Adamı" da yaratılmış olacaktır.

Caferoğlu, Sovyetlerin "Yeni Sovyet Adamı" yaratma projesini eleştirir. Bu projenin, millî kimlikleri yok etmeye yönelik olduğunu, ancak pratikte Rus olmayan halklar arasında milliyetçiliği körüklediğini iddia eder. Ayrıca, Sovyet sisteminde adam kayırmacılığın yaygın olduğunu, özellikle Gürcistan ve Ermenistan gibi cumhuriyetlerde yerel yöneticilere imtiyazlar tanındığını öne sürer.

Hasta Milliyetçilik Anlayışı Ve Nefret Yaratma Mektebi

Milliyetçilerin görüşüne göre mahkûm milletlerin milli istiklal mücadeleleri yabancı boyunduruğuna girdiği anda başlar. Caferoğlu da bu yazısında Sovyetler'de yaşayan milletlerin birbirinden nasıl nefret etmeye başladıklarını ve buna sebep olan etmenlere değinmiştir. Aslında Caferoğlu bu etmenlerin başında Rus milliyetçiliğini görür. Tarih ders kitaplarına değinir. Rus tarihinde önemli bir yere sahip olan Timur'un nasıl övüldüğünü anlatır. Yazının başında ise Atatürk milliyetçiliğinin haklılığı ve ölçülülüğü üzerinde durularak Rus milliyetçiliği ile karşılaştırılmıştır.

Caferoğlu Bolşeviklerin milliyetçiliğe bakışlarını şöyle anlatır:

"Bolşeviklik devri Rusya'sının bugünkü idarecilerine göre, milliyetçilik ve istiklalcilik mücadelesi, umumiyetle geçici ve mahalli bir hevesten başka bir şey değildir. Kendilerine bakılırsa hürriyet peygamberi ve hamisi Sovyet rejimidir. Hür yaşamak isteyen insanların başına konmuş bir devlet kuşudur. Nitekim daha 1915'te yazılıp ta 1924 tarihinde yayınlanan bir makalesinde Lenin, İngiltere "zulmü" altında yaşayan İrlanda'nın durumunu dikkat nazarına alarak, "başka milletlere zulmeden bir millet asla yaşayamaz" demekle bir nevi milletler hürriyetinin ve istiklalinin müdafii kesilmiştir... Bununla da yetinmemiş ayrıca bir milliyet meselesine

temasla, “Dil, milliyet, medeniyet vs. ancak ve ancak burjuva uydurmasıdır” kabilinden keramet savurmakla Lenin Rus olmayan milletlerin hakkını arka plana atmıştır. Mademki dil yok, milliyet yoktur, bu takdir de “Sovyet Rusya” demenin ve Rus dilinin, Sovyet Şurasına dâhil olmayan milletlerce öğrenilmesi mecburiyetinin sebepleri ne olabilir? İşte komünistlerin bir türlü cevaplandıramadıkları meselelerden en mühimi budur” (Caferoğlu, 1964, 6).

Yazıda Rus milliyetçilik anlayışına göre Timur’un ders kitaplarında yüceltilmesi hakkında şunlar kaydedilmektedir:

“Kosminsgiy, Orta-Asya’nın büyük imparatoru Timur’un şahsiyeti üzerinde bir nebzecek olsun durmadan doğruca komünistlerce idealize edilmesi gereken Timur’un faaliyetlerine geçmiştir. Şöyle ki eserinde büyük bir dikkatle Timur’un “muazzam zaferleri ve istilaları” üzerinde durulmuş “muazzam ve zengin ganimetli Hindistan dönüşü” harita telakki edilmiş, bilhassa Timur’un etrafa saçtığı “duyulmamış ve işitilmemiş dehşet ve vahşet” gerçek bir imparatora layık müspet bir vasıftan sayılmış, “karşılaştığı en ufak bir mukavemet karşısında giriştiği akla sığmaz tahribatına” hak tanınmıştır. Halbuki Timur’un komünist tarihçilerinin eski feodalite devri kralları ve imparatorları gibi, menfur bir şahsiyet olarak tavsif edilmesi gerekirdi. Kosminskiy böyle bir muhakemeye asla yanaşmamıştır. Onun nazarında Timur dünya tarih yaratıcılarının en muazzamlarından biri olmuştur. Bahusus ki Kosminskiy’in Timur’a atfettiği “kin ve nefret saçma” vasfı yukarıda bahsi geçen Stalin’in “nefret yaratma” mektebinin aynıdır (Caferoğlu, 1964, 9).

Caferoğlu, yazı genelinde Sovyetlerin milliyetçilik anlayışını “hasta” olarak niteler. Rus milliyetçiliğinin, diğer halklar arasında nefret tohumları ektiğini savunur. Örneğin, tarih ders kitaplarında Timur’un yüceltilmesini, Rusların “nefret yaratma” politikasının bir parçası olarak yorumlar.

Dış Türkler Kültürünün Korunması Meselesi Üzerine

Caferoğlu bu yazısında da Sovyetler Birliği içerisinde yer alan Türk halklarının özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerde öne çıkan Rus milliyetçiliğinin ardından Rus kültürçülüğüne atıflarda bulunarak yazısında bu amaca hizmet

eden Türk aydınlarından bahsetmektedir.

“İkinci Dünya Harbinin, zaman zaman mukadderatını değiştirecek kadar sıkıntılı günlerinde, halkın savaş gücünü arttırmak ve maneviyatını ayakta tutmak bahanesiyle Rus milletinin üstünlüğünü ortaya atan Stalinizm cereyanı, harp sonu Rus olmayan milletlerde yarattığı menfi tepkiler üzerinebüsbütün kaldırılamamış, yerini daha mülayime görünen Rus kültür üstünlüğüne terketmiştir. Sırf bir parti taktiği olan bu değişme tamamiyle dış şekle ait olup meselenin zedelenmesi şöyle dursun, bilakis Rusçulukharekâtınınhululüne yeni yeni kapılar açmıştır. Merkez komünist partisi Rus olmayan bu ülkelere açılan bu kapıları hem korumak ve hem kamufle etmek gayesi ile kurulması düşünülen Sovyet kardeş birliği adına, iktisadi, edebi, güzel sanatlar ve umumiyetle kültür sahasındaki gelişmeler için şeklen milli, muhtevaca sosyalist olması gibi elastiki ve sıkı bir prensip kararı almıştır (Caferoğlu, 1963, 12).

Rus klasik şiirinin aşığı ve düşkünü olarak İdil-Ural şairi Abdullah Tukay tanıtılmaktadır. ‘Çünkü şimalin bu ateşin ve vatanperver şairi, bu şiirinde güya “aziz annesinin şarkıları ile” Rus şiirlerini müsavi tutmak istemiştir. Acaba bunda bir fevkaledelik mi vardır ki, Rus edebiyatının azameti ve insanperverliği, Tukay’la vesikalandırılmaktadır. Yoksa gaye el altından Tukay’ı bir Rus yetiştirmesi olarak tanıtmak mıdır?’ (Caferoğlu, 1963, 14).

Rus kültürünün Rusya mahkûmu Türk halklarından kat kat üstün olduğu nazariyesi maarifperver Azeri şairlerinden Seyid- Azim Şirvani ile de tanıklandırılmaya çalışılmaktadır. Vaktiyle şair “usul-i cedit” tarzında modern bir Türk mektebi açmış ve bu mektebi Rus idaresi şerrinden korumak için oğluna yazdığı mektupta Rusçayı da öğrenmesini tavsiye etmiştir. Pedagojiyi hiçe sayan ve bu cereyana saplanan Azeri yazarlardan Mikali Rizakulizade Azeri sanatkarlarının aynı zamanda küçük çocukların Azerbaycan Sovyet yazarlarının üstadları olan Nizami ve Kırlov’a, Fuzuli ve Puşkin’e, Seyid Azim ve Tolstoy’a Sabir ve Mayakovski’ye Muhabbet beslemelerini şiddetle tavsiye etmektedir. Hiçbir insicam ve edebi bilgiye sahip olmayan bu zavallı yazar, sırf hoşça gitsin diye, akıl ve mantığa sığınmayacak kadar bir hayal peşinde koşmakta ve bununla avunmaktadır. Bunu Sovyet çocuklarına tavsiye etseydi daha iyi olurdu. Çünkü üstünlük iddiası onlara

yapıştırılan bir yaftadır (Caferoğlu, 1963, 15).

Caferoğlu, bu yazısında Sovyetlerdeki Türk halklarının kültürel kimliklerini koruma mücadelesine dikkat çekmiştir. Caferoğlu, Rus kültürünün dayatılmasına karşı çıkan aydınları savunur, ancak bazı Türk aydınlarının Rus kültürünü yüceltmesini eleştirir. Örneğin, Abdullah Tukay veya Seyid Azim Şirvani gibi isimlerin, Rus kültürünü övmesini “ajanlık” veya “zihniyet köleliği” olarak değerlendirir.

Sonuç

Ahmet Caferoğlu, Türkolojinin önemli bir ismi olmanın ötesinde, 20. yüzyıl Türk düşünce hayatında Sovyetler Birliği ve Rus emperyalizmine karşı en keskin ve sistemli eleştirileri yönelten aydınlardan biridir. Onun siyasi yazıları incelendiğinde, temel argümanının Çarlık Rusya ile Sovyetler Birliği arasında ideolojik bir süreklilik olduğu görülür. Caferoğlu'na göre, “proletarya enternasyonalizmi” ve “kardeş halklar” retoriğinin ardında, Çarlık Rusya'nın “milletler hapishanesi” olma vasfını daha sofistike ve baskıcı yöntemlerle sürdüren bir “Sovyet Rusya” gerçeği yatmaktadır.

Bu çalışmada incelenen yazıları, Caferoğlu'nun bu eleştiriyi çok yönlü bir şekilde temellendirdiğini göstermektedir. İlk olarak, demografik manipülasyonlar, nüfus sayımlarındaki hileler ve sözde özerk cumhuriyetlerin aslında Moskova'dan yönetilen “robot devletler” olduğu argümanı ile siyasi ve idari yapıyı çözümler. İkinci olarak, kültürel asimilasyon politikalarına odaklanır; “şekilce milliyetçi” edebiyat, Rus kardeşliğinin zorunlu vurgusu ve Rus dilinin dayatılması gibi yöntemlerle milli kimliklerin içinin nasıl boşaltıldığını örneklerle ortaya koyar. Üçüncü olarak, tarih yazımındaki çarpıtmalara dikkat çeker. Fatih Sultan Mehmet örneğinde olduğu gibi, Türk tarihine dair olumlu her türlü yaklaşımın Sovyet resmî ideolojisi tarafından nasıl “tahrif” ve “sahtekârlık” olarak yaftalandığını gösterir.

Caferoğlu'nun düşüncesinin merkezinde, Türk halklarının bağımsızlık ve kimlik mücadelesine duyduğu derin inanç yatar. Ona göre Sovyet sisteminin yarattığı “ast-üst vatandaş” ayrımı ve “yeni Sovyet adamı” projesi, bu halklar arasında suni düşmanlıklar yaratarak asıl hedeflerinden, yani Rus boyunduruğundan kurtulma arzusundan uzaklaştırma amacı taşımaktadır. Ziya Gökalp'in fikirlerinin Azerbaycan'a etkisini vurgulaması da onun Pan-Türkist bir entelektüel dayanışma ve ortak bir kültürel direniş hattı arayışının bir tezahürüdür.

Sonuç olarak, Ahmet Caferoğlu'nun yazıları, Soğuk Savaş Dönemi Türk aydınlanmasının Sovyetler Birliği'ne bakışını anlamak için kritik bir pencere sunar. Eleştirileri, salt bir anti-komünizmden ziyade, Türklük bilimi (Türkoloji) ile siyasi tavrını birleştiren, emperyalizmin her türüsüne karşı çıkan ve nihai hedefi esir Türk halklarının hürriyeti olan, tutarlı ve ideolojik bir duruşun ürünüdür. Onun bu perspektifi, günümüzde dahi jeopolitik analizler için değerli bir tarihsel ve eleştirel arka plan sağlamaktadır.

Kaynakça

- Alizade, Oder, (2023). Prof.Dr. Ahmet Caferoğlu: Türkçülüğün Meseleleri. Milliyetçi Gençler Teşkilatı Kitaplığı.
- Caferoğlu, A. (1933). Esir Türk Elleri Muhacirlerinin Cumhuriyetinin Onuncu Yılına Tespitleri, Azerbaycan Yurt Bilgisi (2), ss.420-427.
- Caferoğlu, A. (1972). Sovyetler Birliği Türkolojisi Araştırmalarındaki Rus Kültür Üstünlüğü Davası, Azerbaycan Kültür Davası, Ankara, (205), s.31.
- Caferoğlu, A. (1967). Büyük Türk Kültürçüsü Atatürk, Bilgi Muallimler Birliği Nesir Organı 21, ss.5-7.
- Caferoğlu, A. (1967). Başvekilimizin Azerbaycan'ı Ziyareti Dolayısıyla, Türk Kültürü, 6(62), ss.83-88.
- Caferoğlu, A. (1967). Atatürk'ün Huzuruyla Bir Oturum, Türk Kültürü, 6(61), ss.48-52.
- Caferoğlu, A. (1967). İnsan Yiyen Türkler, Türk Kültürü, 5(54), ss. 9 – 14.
- Caferoğlu, A. (1966). Rusya'dan Göç Eden Türklerin Çileleri, Türk Dünyası, (2), ss.27-29.
- Caferoğlu, A. (1966). Kültürçü Atatürk, Türk Kültürü, 5(49), ss.16-20.
- Caferoğlu, A. (1965). Gökaltp Türkçülüğünün Yorumlanması, Türk Kültürü, 3(36), ss. 55 – 59.
- Caferoğlu, A. (1964). Ziya Gökaltp'in Azerbaycan Türklüğü Üzerindeki Tesiri, Türk Kültürü, 2(24), ss.10-15.
- Caferoğlu, A. (1964). Kurutulmak İstenen İstiklal Çeşmeleri, Türk Kültürü, 2(19), ss.26-32.
- Caferoğlu, A. (1964). Yeni Bir Sovyet Yatırımı, Türk Kültürü, 2(16), ss.27-30.
- Caferoğlu, A. (1964). Hasta Milliyetçilik Anlayışı ve Nefret Yaratma Mektebi, Türk Kültürü, 2(15), ss.6-11
- Caferoğlu, A. (1964). Sovyet Milli Kültür Nihilizmi ve İnkarı, Mücahit 5, ss.6-8.
- Caferoğlu, A. (1964). Kıbrıs'ın Sahte Hamisi, Mücahit 5, ss.1-2.
- Caferoğlu, A. (1963). Büyük Türk Kültürçüsü Atatürk, Türk Kültürü, 2(13), ss.70-74.
- Caferoğlu, A. (1963). Yaman Bir Vesika, Türk Kültürü, 1(13), ss.19-22.
- Caferoğlu, A. (1963). "Üst" ve "Ast" Vatandaşlar Ülkesi, Türk Kültürü, 1(10), ss.1-6.
- Caferoğlu, A. (1963). İki Başlı Kartaldan Sovyet Kızıl Bayrağına Kadar, Türk Kültürü, 1(9), ss.26-31.
- Caferoğlu, A. (1963). İstanbul Dış Türkler Kültürünün Korunması Meselesi Üzerine, Türk Kültürü, 1(7), ss.12-16
- Caferoğlu, A. (1963). Fethinin Beşinci Yüz yılı Dolayısıyla Sovyetler Yaygarası, Türk Kültürü, 1(8),

ss. 5-10.

Caferoğlu, A. (1963). Şekilce Milliyetçi Sovyet Türk edebiyatı, Türk Kültürü, 1(6), ss.13-18.

Caferoğlu, A. (1963). Yaşasın Şehriyar-ı Hürriyet, Türk Kültürü, 1(4), ss.5-8.

Caferoğlu, A. (1962). İhtilalci Mücahit Mahmudoğlu Mustafa, Mücahit. 4, ss.7-9.

Caferoğlu, A. (1953). Azerbaycan Dil ve Edebiyatının Dönüm Noktaları, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınlarından: II. Ankara, ss.26.

Caferoğlu, A. (1940). Tarihte Türklük ve Onun İçin Çalışanlar. CHP Konferanslar Serisi Kitabı, 16, ss.1-18.

Önal, K. (2019). Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun Çalışma Sahaları. (Ed. Fikret Turan, Özcan Tabaklar), Ahmet Caferoğlu Bibliyografyası, Doğumunun 120. Yılında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Hatıra Kitabı. Türk Ocakları, İstanbul.

Önal, K. (2019). Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun Çalışma Sahaları, (Ed. Fikret Turan, Özcan Tabaklar), Doğumunun 120. Yılında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Hatıra Kitabı. Türk Ocakları, İstanbul.